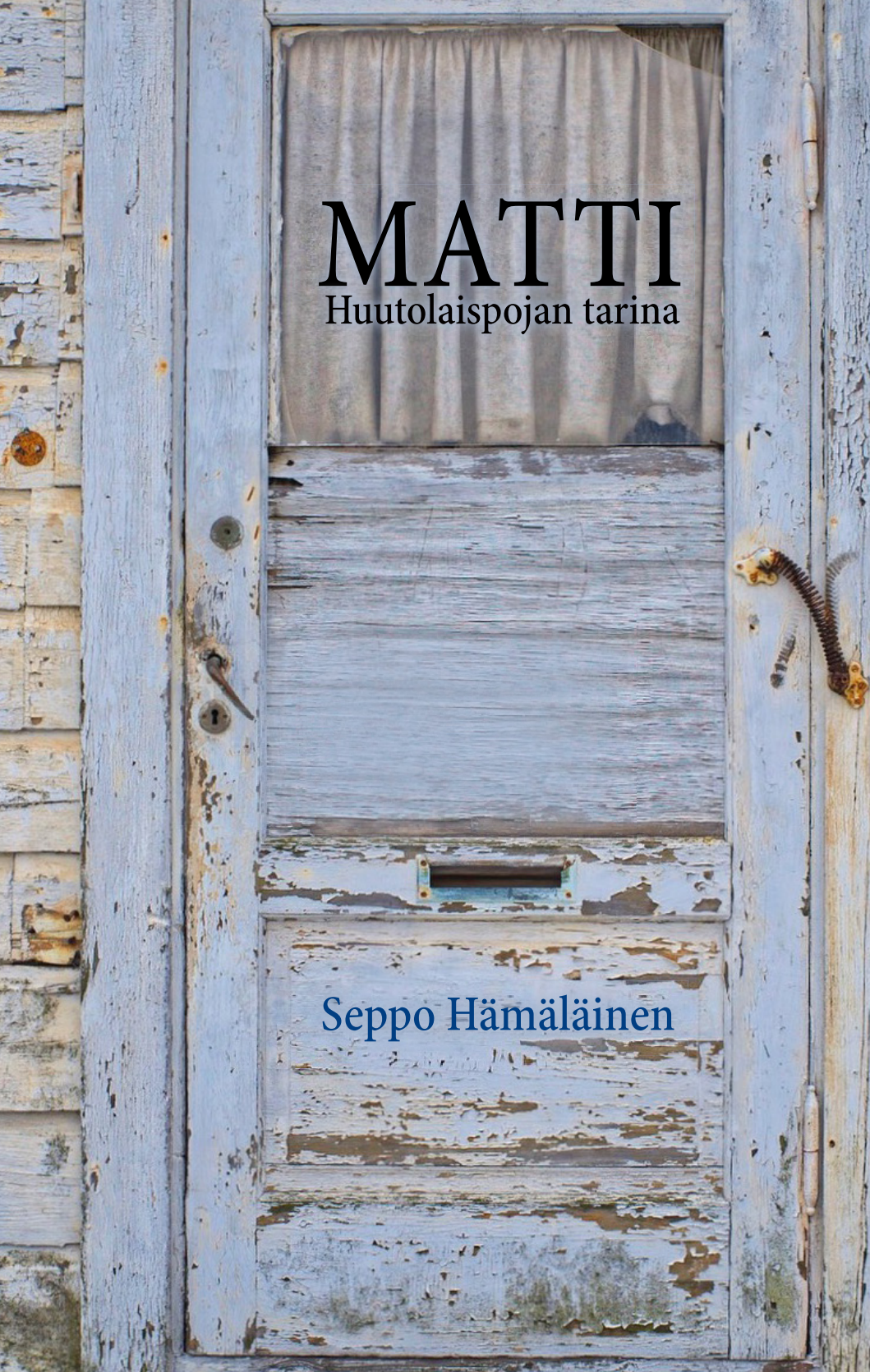

A weathered, light blue wooden door with a window and a handle. The door is made of horizontal planks and shows signs of age and wear. The window is at the top, covered with a light-colored, textured curtain. The handle is a small, rectangular metal piece in the center. The door is set in a frame of similar wood. The background to the left is a wall of horizontal wooden planks, some of which are painted light blue and others are natural wood. The overall scene is rustic and aged.

MATTI

Huutolaispojan tarina

Seppo Hämäläinen

Matti

Matti

Huutolaispojan tarina

Seppo Hämäläinen

2018

Monesti eläissänsä arka kuolee, mies uljas maistaa
kalmaa kerran vain.

- Shakespeare - Julius Caesar

© 2018 Seppo Hämmäläinen

Taitto ja kansi: Books on Demand

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-807-309-3

Prologi

Juna pysähtyy pääteasemalle. Ihmiset ryntäävät ulos asemalaiturille. Tuuli ja sade olivat vastassa, kun astuin ulos. Sadesäällä ei huomaa, kuinka komea Eliel Saarisen suunnittelema Helsingin päärautatieasema on. Nykyaikaa edustaa lasikatos, joka on rakennettu lähtö- ja tuloraiteiden päälle. Katos kyllä suojasi sateelta muttei kylmältä tuulelta, joka tunki takin alle. Kuumassa ja täydessä vaunussa tehdyn matkan jälkeen olo oli nihkeä, eikä kylmä tuuli parantanut olotilaa. Onneksi matka Kansalliskirjastoon ei ollut pitkä. Kaikilla tuntui olevan kiire, ja se tarttui minuunkin. Kävelin aluksi muiden tahtiin, kunnes tajusin, ettei minulla ollut mihinkään kiire. Jos kirjasto oli pysynyt paikallaan jo runsaat 170- vuotta, niin tuskin se mihinkään oli hävinnyt. Ehtisi sinne vähemmälläkin kiireellä.

Tämä oli viides kerta, kun olin etsimässä tietoja äitini isoisästä ja sen aikaisista tapahtumista. En ole ollut erityisen sukurakas tai kiinnostunut sukulaisteni tekemisistä. Sukututkimusta olin pitänyt vanhojen ihmisten juttuna. Nyt olin itse kaivelemassa historiaa, hakemassa taustatietoja tarinaan. Olin aluksi ajatellut kirjoittaa jonkinlaista kertomusta sukuni historiasta. Aluksi se oli itselleni koe, kykenisinkö tuottamaan kiinnostavaa tekstiä. Tiesin ettei minua tai tuskin ketään muutakaan kiinnostaisi kuivat faktat jostain kauan sitten kuolleesta henkilöstä. Ei edes kaukaisesta

sukulaisesta. Vielä vähemmän ihmisestä, josta eivät olleet koskaan kuulleetkaan. Minua kiinnosti saada aikaan kertomus, jossa olisi sopivasti faktaa mutta ensisijaisesti fiktiota, ja olin valinnut tarinan henkilöksi äitini isoisän. Ajatuksen romaanin kirjoittamisesta sain, kun enoni kuoli. Eno oli äidin siskoista ja veljistä nuorin ja samalla ensimmäinen, joka päätti opiskella ja sivistää itseään. Hänen sivistyksellinen kotinsa oli Työväen Akatemia. Se oli aikuiselle väylä sivistykseen kansakoulupohjalta. Jossain elämänsä vaiheessa eno innostui tutkimaan isoisänsä historiaa ja kirjoitteli siitä kotipitäjänsä paikallislehteen. Isoisä oli koulumestari Matti Antinpoika Strand. Enoni kuoltua sain hänen jäämistöstään muutaman lehtileikkeen, jossa kerrottiin koulumestarista. Tarina oli minusta sen verran kiehtova, että kiinnostuin siitä. Kaivelin lisää tietoja ja kiinnostus kasvoi. Ajattelin koulumestarin elämästä olevan aihetta romaaniin asti. Tarinaksi, joka kiinnostaisi muitakin kuin minua. Siksi olin taas matkalla koluamaan kirjaston arkistoja, joiden parissa aika vierähti huomaamatta. Samalla huomasin kuinka monet koulussa opitut tai myöhemmin luetut tapahtumat, nimet ja vuosiluvut alkoivat löytää toisensa. Enää historia ei ollut yksittäisiä tapahtumia ja vuosilukuja vaan elävää elämää. Tämä on Matin tarina.

1841

1. luku

Tie Kupparlasta Yrjäälään kulki metsän reunaa pitkin. Etelän suuntaan näkyi jokea kohti laskeutuvat pellot, jotka jatkuivat joen toisella puolella kilometrien matkan kohti seuraavaa metsää. Palstat jatkuivat pitkinä kapeina kaistaleina joen rannasta latvamaille. Avaraa oli Laihian lakeuksilla. Helppo hengittää. Tien pientareet olivat näin alkukesästä voikukkia keltaisenaan – kuin maalatut reunat harmaalle soratielle. Samaa tietä oli jo runsas kaksisataa vuotta aiemmin kuljetettu tervaa Vaasan satamaan ja sieltä edelleen Tukholmaan asti. Näin Antti Matinpoika Strandille on kerrottu. Kyläläiset sanoivat häntä Trangin Antiksi. Heile Strand oli liian vaikea, mutta ei Antti piitannut siitä, että hänen sukunimensä ei taipunut paikkakuntalaisten suuhun. Tie oli hiljainen ja kulkijoita vähänlaisesti. Kyllä sitä edelleen pääsi Vaasaan ja sieltä Tukholmaan. Tervalaivoja ei enää kulkenut; muita laivoja kyllä ja jotkut kuulemma Tukholmaan asti.

Kupparla on aika kummallinen nimi kylälle. Antti ei erityisemmin ollut ajatellut nimeä tai sen merkitystä. Kylän nimeä oli oppineitten keskuudessa arvuuteltu, mutta selkoa siitä ei ollut saatu. Jonkun mielestä se liittyi kupariin, mutta ei sitä ole näiltä lakeuksilla löytynyt. Antin torp-

pa oli Yrjään kylällä, etelään antavalla rinteellä. Parempi ylhäällä mäen rinteessä kuin alingossa, minne kaikki vesi kerääntyi. Taudit ja sääsket ja muut vaivat tulivat märkyyden kanssa. Kaikkihan sen tietävät. Parhaat paikat tietysti menivät niille, joilla oli varaa niitä ostaa. Mäkitupalaisille ja torppareille ei sellaisia paikkoja liennyt. Antti oli aikanaan ostanut tontin Yrjään kylältä. Sieltä löytyi tuo etelän puoleinen rinne, josta Ruutilan isäntä möi hänelle pienen tontin. Eihän isäntä kivisillä rinteillä mitään tehnyt. Mitä nyt lampaat yrittivät löytää jotain syötävää kivien välistä. Suurimmat kivet kun raivattiin tontilta, niin saatiin rakennettua pieni torppa. Siinä sitä sitten asuttiin, vaikka vaimo oli tottunut vähän isompiin tiloihin. Naimisiin oli menty lokakuussa. Ei pidetty kummallisia häitä. Mentiin yhteen. Pappi kyllä vihki ja vähän paremmin syötiin. Ei elämä silloin paljon muuttunut. Nyt enempi, nyt kun on se lapsikin katon alla.

Pilvet alkoivat olla kullan valkoisia auringon alkaessa pikkuhiljaa laskea. Antti tihensi askeleitaan ehtiäkseen kotiin ennen pimeän tuloa. Torpassa ei ollut liikaa tilaa ja nukkumapaikkoja oli järjesteltävä yöksi. Lapsia oli siunaantunut vasta yksi, poika, joka sai kasteessa nimekseen Matti Antinpoika. Kyllä noita enemmänkin saisi olla. Olisi enemmän huolenpitäjiä. Sitä paitsi monet lapset kuolivat vieläkin ennen kouluikää. Taudit pesivät mäkitupalaisten ja torppareitten mökeissä liiankin kanssa.

Toukokuun ilta alkoi hämärtyä, kun Antti lähestyi kotitaloa. Vaikkei sitä pohjalaisittain taloksi sanottu, torppa se oli, mutta heille riittävä. Hän avasi oven, ja tutut tuok-

sut tulivat vastaan: savun haju, paistetun leivän tuoksu – ja Antti oli haistavinaan myös lapsen tuoksun. Matti, joka oli vajaan viisi kuukautta vanha, nukkui kehossa. Heidän pieni poikansa oli saanut hyvän alun kasvuun. Pieni tuo oli, mutta söi hyvin ja äidiltä riitti maitoa. Niin monet vastasyntyneet eivät jaksaneet elää edes ensimmäistä elinvuottaan.

Liisa-vaimo istui ikkunan vieressä. Yritti kutoa päivän viimeisessä valonkajossa. Antti nyökkäsi tervehdykseksi ja kysyi:

– Onko mitään ruokaa?

– Liedellä on keittoa, ota sieltä, en nyt ehdi passaamaan.

– Saan tuota itsekin.

Matti lusikoi keittoa ja katseli ympärilleen. Tuvan keskellä oli takka, joka hohti mustuuttaan. Siinä ei nyt ollut tulta, sillä öisin oli jo lämmintä. Talvisaikaan tupa ei tahtonut lämmitä, vaikka kuinka piti tulta hellassakin. Lattian alla pitäisi olla enemmän korkeutta, jotta sieltä ei hohkaisi kylmää. Muutenkin tila tuvasta tahtoi loppua. Ei ollut mukavaa, kun kaikki tekeminen tapahtui yhdessä ja samassa huoneessa. Lapset, joita toivottavasti jatkossa olisi useampi, tarvitsivat oman huoneen. Tai paremminkin he Aliisan kanssa tarvitsivat oman makuuhuoneen. Pitäisi varmaan ruveta miettimään, josko torppaa voisi laajentaa. Helppoaahan se olisi. Jatkettaisiin vain päädyistä ja aukaistaisiin ovi tuvasta suoraan uuteen kamariin. Puut voisi ostaa joltain isännältä ja talven aikana kaataa ja salvoa. Josko Parkkarin isäntä myisi sen verran runkoja? Heillä oli maitotinki tilalta ja isäntä oli höveli ja kaikin puolin asiallinen mies.

Keiton lusikoituaan Antti kävi vielä tyhjentämässä rakkonsa ulkona. Liisa, joka oli omaa sukua Brink, oli sitä mieltä, ettei sisällä pidetä kusiastiaa kuin kovimmilla pakkasilla. Ei kuulemma heidän kotonaan semmoinen ollut tapana. Oli Antti siihen mukautunut. Helppoahan se oli näin kesällä ja lämpöisellä käydä ulkona. Toista se oli syksyn pimeillä ja märillä keleillä. Silloin sitä tuppasi menemään vain talon nurkalle, räystäään alle sateelta suojaan laskemaan pohjavettä. Ei Liisa siitä tykännyt, että ihan seinän viereen käytiin kuseksimassa, mutta harvoin tuo sitä huomautti. Kovimmilla pakkasilla sentään pidettiin astiaa oven pielessä, josta se aamulla käytiin tyhjentämässä.

Liisa laittoi kutimensa pois. Kasvoista näkyi, että yöunet olivat jääneet vähälle. Palmikoitu tukka hapsotti vähän joka suuntaan. Vaikka vuosia oli kertynyt vasta alta neljäkymmentä, kova työ näkyi. Kädet olivat kylmän veden sinertämät ja kasvoissa oli jo syviä uurteita. Ei Liisa työn määrää valittanut. Puhumattakaan lapsesta koituvasta vaivasta. Pikemminkin hän muisti sanoa, kuinka paljon iloa lapsi tuotti heille ja isovanhemmille. Liisan vartalo oli synnytyksen jälkeen jäänyt mukavan pyöreäksi. Sellaiseksi johon Antti oli mieltynyt. Ei mikään keväisen vasikan kaltainen laiha otus vaan sellainen, jonka kupeita oli mukava taputella.

Isäänsä Antti muistutti eniten pään seudulta tai ainakin sen koon osalta. Kuin hänen ruumiinsa alaosa olisi jäänyt liian pieneksi päähän nähden. Myös nenä muistutti isää, komea klyyvari molemmilla. Isä näytti aikanaan enemmän isäntämieheltä. Hänelle tuli vuosien myötä mittaa lisää

kaikkiin suuntiin. Sitä pidettiin näillä kulmilla hyvänä asiana ja merkinä vauraudesta. Antille ei kumpaakaan ollut kuulunut, ei vaurautta eikä lihaa luitten ympäriälle.

Näinköhän tänä iltana jaksaisi puhua tuvan laajennuksesta? Se oli jäänyt Antin päähän kiertämään. Aivan kuin joskus pahat ajatukset tai pelot. Niin kuin silloin, kun Liisa oli pelännyt lapsen syntyvän ennen aikojaan. Oli ollut sellaisia polttoja ja tuntoja. Ei hän mitään niistä ymmärtänyt, mutta Liisa oli selittänyt, ettei liian aikaisin syntyvällä lapsella ollut mahdollisuutta jäädä eloon. Sinä iltana ja monena iltana sen jälkeen nukkumaan mennessä Antin ajatukset kävivät ennenaikaisessa synnytyksessä ja lapsen kuolemassa. Yöllä pelko tuli uniin ja päivällä ajatuksiin. Antti näki, että Liisa rukoili iltaisin ja hän kuuli joitain yksittäisiä sanoja. Ei Antti uskonut rukouksen voimaan, mutta ei sanonut sitä Liisalle. Pahoittaisi vain mielensä. Rukoilkoon. Tuskin siitä mitään suurta haittaa oli.

1846

2. luku

Saattoväkeä oli kertynyt alun toistakymmentä. Enemmän kuin Antti Matinpoika Strand oli arvellut. Vaimon kuolema oli tullut aivan liian varhain, vasta neljäkymmentä ehtinyt täyttää. Ja miten hän yksin osaisi hoitaa viisivuotiasta. Matti-poika oli ikäisekseen kyllä hyvin toimielias ja oppivainen. Mutta ei se oikein riitä. Ei miehen kuulu olla isä ja äiti yhtä aikaa.

Antti muisteli, kuinka he olivat Matin syntymän jälkeen olleet huolissaan kuinka poika kasvaisi ja kehittyisi. Pysyisikö hengissä. Niin monet vastasyntyneet eivät jaksaneet edes vuotta. Matin pelättiin ensin syntyvän liian aikaisin. Niin ei kuitenkaan onneksi käynyt. Mutta synnytys oli vaikea ja jälkeenpäin Antti kuuli kuinka Liisa keskusteli lapsenpäästäjän kanssa asiasta. Puhuivat jotain sellaista, että voi olla vaikeata saada lapsia jatkossa. Ei Liisa siitä mitään hänelle maininnut. Matti oli jo kolmen vanha, kun ensimmäisen kerran he puhuivat aiheesta. Tai oikeammin puheen aloitti Liisan äiti, sanoi mukulia mahtuvan enemmänkin tähän maailmaan, muttei tähän torppaan. Antoi ymmärtää, että olisi aika ajatella laajennusta, jos niitä lapsia tulee lisää. Ei niitä kuitenkaan tullut. Oli jotain vikaa tullut Liisalle, ettei lapsia enää voinut kuulemma tulla. Ei se siitä osannut itse-

kään enempää sanoa. Totesi vain, että niin siitä on säädetty. Ei siitä jatkossa enää puhuttu. Se oli arka paikka molemmille. Lisää lapsia he olisivat kyllä halunneet.

Trangin Antin, niin kuin kyläläiset häntä kutsuivat, mietteet jäivät haudan äärellä sikseen. Kirkkomaahan oli ollut helppo kaivaa hauta, kun maa oli sula. Jos talvella sattuu kuolemaan, niin päivän saa puurtaa kaivantoa auki. Nyt Antti sai suntion avustuksella kaivettua parissa tunnissa riittävän syvän kuopan. Sinne laskettiin Liisa Mikintytär Strand os. Brink. Liisa oli äitinsä puolelta suomenruotsalaisia. Jagobsdotter kuuluu olleen sukuaan. Mistä lie tullut sitä ei Antti tiennyt. Hyvä vaimo Liisa oli ollut. Nyt pienempi lapsiluku tuntui siunaukselta. Lyhyeksi jäi yhteinen elo. Tavallinen tautihan se oli, mihin vaimo kuoli. Mistä sitä köyhälle kansalle erikoisempia tauteja löytyisikään. Keuhkotauti tai lungsjuk se kuulemma kirjoitettiin syntyneitten ja kuolleitten kirjaan. Talvella Liisa oli alkanut kuumeilla ja köhiä. Pitkään sitä kesti ja aina vain heikommaksi kävi vointi. Viimeisen kuukauden aikana Liisa ei päässyt edes sängystä ylös. Mistä sitä tietysti tietää, olisiko siitä enää kunnon ihmistä edes tullut. Ehkä parempi näin!

Tilaisuus kirkossa oli lyhyt ja koruton. Antti oli ihaillut kirkon komeita piilukirveellä veistettyjä seiniä monta kertaa ollessaan kirkonmenoissa Liisan kanssa. Hirret oli saatu lahjoituksena seurakuntalaisilta, ja paikkakunnan miehet olivat veistäneet. Joku Höckertti kuulemma Vaasasta oli ollut urakkaa johtamassa. Kauppaneuvokseksi sitä tituleerattiin loppuaikoina. Eikä ne hirretkään olleet lahjoituksia. Rahat hirsien ostoon saatiin talollisilta. Annettiin ymmär-

tää, että 50 riikintaaleria manttaalilta oli sopiva määrä, millä hirsii sopi toimittaa. Rahaakin otettiin vastaan, jos ei kaadettavia tukkipuita ollut. Siinä se Herran huone seisoi komeana kirkonmäellä seurakuntalaisten ilona. Nyt Antin ajatukset vaeltavat siellä täällä, kuin eksyneet lampaat. Kirkon komeus jää tänään huomaamatta.

Pappi oli tullut haudalle mukaan ja alkoi laulattaa virttä. Antti tunsu vapisevansa, eikä se johtunut säästä. Häntä pelotti yksinolo ja häntä odottava elämä. Liisan kanssa oli ollut helppoa. Riitti, kun hommasi leivän pöytään. Vaimo huolehti Matti-pojan kasvattamisesta. Hänen ei siihen tarvinnut puuttua. Liisa oli opettanut pojan rukoilemaan joka päivä iltarukouksen. Ruokarukouksesta ei Antti erityisesti välittänyt, mutta ei sitä halunnut kieltääkään. Oppihan pikku-Mattikin samalla pöytätapoja. Ei sillä, että kaikissa perheissä ruokarukous olisi ollut tapana eikä hän ollut siitäkään varma auttoiko se kaikkien pöytätapoihin. Enempi se taisi olla sellainen tapa.

Virret oli veisattu, oli aika. Antti kääntyi katsomaan haudan toisella puolella olevaa Alanyystin isäntää ja kahta muuta saattoväkeen kuuluvaa, jotka nyökkäsivät ja tarttuivat arkun sivuilla kulkevaan köyteen. Se oli paksua ja kuluneen näköistä. Ei ollut ensimmäinen arkku, jota näillä köysillä hautaan laskettiin. Arkku oli kevyt. Liisa ei kuollessaan paljon painanut. Viimeiset kuukaudet olivat vieneet jo ennestään vähistä kiloista painoa pois. Kevyt on ihmisen viimeinen matka. Kun arkku oli saatu kuopan pohjalle, Antti tarttui lapioon ja heitti vähän vihoissaan vieressä olevasta kasasta multaa arkun päälle. Maasta sinä olet tullut ja...

Hauta oli täytetty. Pieniä hikihelmiä oli ilmestynyt Antin otsalle. Hän ojensi selkensä ja ilmoitti kuuluvalla äänellä, että muistotilaisuus on Kupparlassa Antin kotona. Saattoväki nyökkäsi vaiteliaina ja kääntyi sitten kohti hautausmaan porttia. Portin ulkopuolella oli puomi, johon hevoset oli sidottu. Ne höristelivät korviaan, kun näkevät isäntien tulevan. Matka kirkolta kylään, ja Antin kotitalolle, ei ollut pitkä. Ehkä vajaat kolme kilometriä. Joku hautajaisvieraista asui Allisilla, jonne oli kirkolta matkaa jo kymmenen kilometriä. Sieltä ei viitsi pyhävaatteissa marssia kirkolle ilman erityistä syytä. Hautajaiset toki olivat sellaiset.

Jotenkin helpotti, kun raskain vaihe hautajaisissa oli ohi. Kirkolta lähdettäessä ylitettiin Laihian joki, joka tähän aikaan vuodesta oli vielä tulvien jäljiltä runsasvetinen. Joka kevät ne tulevat yhtä varmasti, kuin samaan aikaan tulevat leivoset. Jykevä kivisilta oli kestänyt jokavuotiset tulvat. Kyläänpäässä olevaa puista riippusiltaa oli korjattava joka vuosi tulvien jäljiltä. Se oli kyläläisten itsensä tekemä. Rahaa isoon kivisiltaan ei kunnalta riittänyt. Lyhensihän silta matkaa monelta isännältä, joilla oli peltoja molemmin puolin jokea. Siksi intoa sillan kunnossapitoon riitti.

Kirkolta kohti Kupparlaa lähdettäessä oli kivisillan pielessä seppä Sillanpään paja. Siellä Anttikin kävi hevosensa kengittämässä. Paja oli Antin pojan, Matin mielestä hieman pelottava paikka. Ei seppä pelottava mies ollut. Ehkä joskus ärähteli turhille kysymyksille. Hehkuvat hiilet ahjossa oli ainoa valonlähde, kun astui päivänvalosta pimeään pajaan. Sepän kasvot olivat aina nokiset ja silmät vilkkuvat valkoisina mustassa naamassa. Ikkunat olivat vuosien

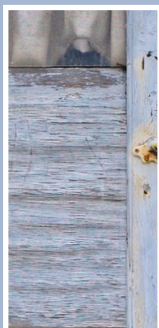
varrella mustuneet melkein umpeen savusta ja noesta. Seppä oli niitä harvoja vanhempia kyläläisiä, jotka osasivat lukea. Kyllä kunnan virkamiehet ja muut sivistyneet tietysti osasivat lukea ja kirjoittaa ja monet parilla kielelläkin. Niitä ei kuitenkaan kovin runsaasti tähän pitäjään ollut siunaantunut. Ei seppä Sillanpääkään ollut mitään kouluja käynyt, oli vain jostain hankkinut sellaisen taidon. Pajassa Anttikin oli monta kertaa istunut muuten vain. Kunhan puhuttiin kaiken maailman asioista. Ihmeteltiin maailman menoa. Siellä seppä varmaan nytkin oli, oli pyhä tai arki, sieltä sen varmimmin tapasi. Ei se hautajaisiin osallistunut. Tykkäsi olla omissa oloissaan. Eikä se niin läheinenkään ollut, että sen takia olisi pitänyt paikalla olla.

Hevoskyydillä matka taittui nopeasti, ja pian käännettiin Antin torpalle. Siinä se seisoj harmaana, yksi nurkista hieman toisia alempana, melkein puuttomalla tontilla mäen kupeessa. Talon vierellä kulki kiviaita, jonka takana oli kymmenittäin lampaita. Elikot kuuluivat Parkkarin talolle. Mäki oli kivinen ja lähes ainoat puut olivat katajia. Niitä lampaatkaan eivät syöneet. Katajat saivat rauhasa kasvaa kituliaassa maassa. Jokunen pihlaja törrötti siellä täällä ja yksittäiset lampaannatatusut nousivat muuten tasaiseksi kalutusta maasta. Mäen rinteiltä riitti syötävää lampaille muttei lehmille. Ne olivat alempana joen rannassa, missä kasvoi riittävästi nurmea syötäväksi.

Talon eteläpäädyn hirret olivat halkeilleet auringossa. Muuten talo oli hyvässä kunnossa. Pihapiiriin kuului pieni vaja ja hevoselle tehty talli. Viljelyksiä kun ei ollut, ei tarvittu viljamakasiineja tai muita eläinten suojia. Pihapiirissä oli

Romaani on kertomus siitä, kuinka äitipuoli halusi edellisen vaimon lapsesta eroon ja poika päätyi huutolaiseksi. Matti poika oli vain kuusivuotias, kun hän joutui eroon isästään ja kodistaan, kasvoi vieraiden ihmisten kanssa ja tunsu itsensä toisen luokan kansalaiseksi. Halu oppia vei hänet salaa kasvattiperheeltään kappalaisen oppiin. Kuka olisi voinut uskoa, että tuosta heiveröisestä pojasta sukeutui arvostettu opettaja ja kansanvalistaja.

Kirjan tapahtumien aikana yhteiskunnallinen murros teki tuloaan ja Venäjän hallituksen ja suuriruhtinaan päätökset näkyivät ihmisten elämässä. Enemmän näkyivät kuitenkin arjen surut ja ilot. Suuret nälkävuodet tapoivat joukoittain ihmisiä, Amerikkaan lähdettiin etsimään onnea ja salaa toivottiin parempaa arkea.

ISBN: 978-952-807-309-3

BoDTM
BOOKS on DEMAND

www.bod.fi